

Радмила НЕДЕЉКОВИЋ  
Архив Југославије, Београд  
ranedbzd@gmail.com

## ВАЛОРИЗАЦИЈА РЕГИСТРАТУРСКЕ И АРХИВСКЕ ГРАЂЕ „ФИЛМСКИХ НОВОСТИ”

**Сажетак:** У раду се преноси искуство Архива Југославије на заштити архивске грађе и валоризацији докуменатарног материјала Филмских новости. Филмски материјал, заједно са пратећим штампанима материјалима (сликарски текст, сценарио) настао радом „Филмских новости” вреднован је као архивска грађа, односно културно добро од општег интереса које има непроцењиву вредност за проучавање историје Југославије, Државне заједнице СЦГ, као и Републике Србије.

**Кључне речи:** Филмске новости, Архив Југославије, вредновање, филмски материјал, архивска грађа, листа категорија регистратурског материјала са роковима чувања, филмска трака, негативи, позитив

### 1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Било које вредновање, а посебно у области културних добара, изузетно је сложен и одговоран посао. Колико год се трудили да га учинимо што објективнијим, увек остаје отворено питање у којој мери смо у стању да сагледамо све аспекте и последице те, више нужне него добровољне, праксе. Архивистика, као струка и архивска служба су, када је у питању валоризација документарног материјала, пред сталним изазовом, нарочито у овдашњим условима. Сведоци смо ширих процеса, појачаних развојем информационах технологија, који захтевају да се традиционалне методе рада прилагоде новом стању ствари.

Један од могућих, а рекли бисмо и неопходних, приступа, у покушају да архивистика остане на нивоу задатка у тој области, је да се стално, у ходу, преиспитују стечена искуства и дефинишу нова сазнања. Зато смо одабрали да у овом раду размотримо један пример, који може бити вишеструко поучан. Реч је о архивској грађи „Филмских новости” (Републичка установа „Филмске новости”), специфичном и јединственом творцу изузетно значајног документарног материјала. Уверени смо да је проток времена, и све што се у њему десило, учинио да се могу

сагледати многа кључна питања, значајна првенствено са становишта валоризације документарног материјала овог творца, али и са становишта чувања и коришћења најважнијег дела филмског материјала тј. архивске грађе.

На овом примеру покушаћемо и да укажемо на одређене проблеме домаће архивистике и архивске службе, који се тичу недовољне развијености њених специјалних грана (у овом случају, у области покретних слика или шире, у области аудио-визуелних материјала, као историјских извора).

## 2. СТАТУСНЕ ПРОМЕНЕ – ИСТОРИЈАТ

Ако се детаљно проуче сви аспекти везани за ова питања, може се уочити да је могуће говорити о јединствености, ексклузивности овог творца, његовог постојања и рада. Зато ћемо овде укратко приказати историјат статусних промена, како бисмо указали на неке битне моменте из развоја овог творца, сагледане из угла критеријума за валоризацију.

Производња филмских информативних материјала, започета је у НОБ-у, при Врховном штабу, а касније настављена у оквиру Државног филмског предузећа основаног 20. 11. 1944. године (Одлука објављена 1945)<sup>1</sup> (1944–1946), „Авала филма” (предузеће за производњу филмова) и „Звезда филма” (1948–1950). Године 1950. основан је Централни студио „Филмских новости” који је престао с радом 1955. године. Народни одбор града Београда, Решењем бр. 3712 од 18. 3. 1955.<sup>2</sup> донео је одлуку о ликвидацији предузећа Централни студио „Филмске новости”. Савезно извршно веће донело је Решење о оснивању „Филмских новости”<sup>3</sup> 19. 3. 1955, установе са самосталним финансирањем, која има задатак да путем филмских репортажа и документарних филмова које снима, обавештава јавност о збивањима у земљи и иностранству. Ова преименована установа, преузела је целокупни филмски фонд снимљен од 1945. године, па надаље (редовне и ванредне бројеве „Филмских новости”) и наставила је делатност својих претходника.

Уредбом о оснивању „Филмских новости”<sup>4</sup> 1962. године оне имају задатак да снимају, прикупљају и архивирају информативне филмове и други информативни материјал о развоју земље и да сарађују са

<sup>1</sup> Службени лист ДФЈ, бр. 3/1945.

<sup>2</sup> Службени гласник НРС, бр. 27/1955.

<sup>3</sup> Службени лист ФНРЈ, бр. 7/1955.

<sup>4</sup> Службени лист СФРЈ, бр. 12/1962.

одговарајућим иностраним установама и организацијама. Надзор над радом „Филмских новости” добија Секретаријат СИВ-а за информисање. Одлуком о престанку права и обавеза федерације према „Филмским новостима”<sup>5</sup> престала су права и обавезе федерације. Савезна конференција ССРНЈ, у договору с републичким и покрајинским конференцијама, преузела је оснивачка права над њима Решењем бр. 20/1601-3 од 26. 1. 1977. године. Од 1980. године „Филмске новости” су радна организација од посебног друштвеног интереса и самостална организација удруженог рада. Одлуком Скупштине СФРЈ бр. 1106 од 17. маја 1990. године федерација поново преузима оснивачка права, а радна организација конституише се као друштвено предузеће „Филмске новости”, чији је оснивач Савезна Федеративна Република Југославије.

Уредбом о Савезној јавној установи „Филмске новости”,<sup>6</sup> оне настављају с радом сагласно новом статусу као савезна јавна установа под надлежношћу Савезног министарства за информисање. Уредбом о Савезној јавној установи „Радио-телевизија Југославија”,<sup>7</sup> „Филмске новости” се 1998. године спајају са „Радио Југославијом”, „Југословенским прегледом” и „Међународном политиком” у Савезну јавну установу „Радио телевизија Југославија”. Уредбом о Савезној јавној установи,<sup>8</sup> 2002. године опет се оснивају као посебна Савезна јавна установа. Потписивањем Споразума о уређивању оснивачких права у савезним јавним установама и јавним предузећима, у области информисања, од 1. фебруара 2005. године Србија и Црна Гора споразумеле су се да оснивачка права настави да врши Државна заједница СЦГ. Одлуком о обавезама државних органа у остваривању надлежности Републике Србије као следбеника државне заједнице Србија и Црна Гора<sup>9</sup> и Одлуком о вршењу оснивачких права у јавним предузећима, јавним установама и организацијама, у којима је оснивачка права имала Савезна Република Југославија,<sup>10</sup> Република Србија преузела је оснивачка права и на Савезну јавну установу „Филмске новости”. Влада Републике Србије донела је Одлуку о оснивању Републичке установе „Филмске новости”<sup>11</sup> 2008. године, ради обављања делатности у области културе.

<sup>5</sup> Службени лист СФРЈ, бр.48/1976.

<sup>6</sup> Службени лист СРЈ, бр. 11/1997.

<sup>7</sup> Службени лист СРЈ, бр. 33/1998.

<sup>8</sup> Службени лист СРЈ, бр. 3/2002.

<sup>9</sup> Службени гласник РС, бр. 48/2006.

<sup>10</sup> Службени гласник РС, бр. 49/2006.

<sup>11</sup> Службени гласник РС, бр. 110/2008.

Овај творац имао је честе статусне промене. Овај аспект његовог историјата сложен је за целовит суд о његовом општем значају и друштвеном положају. Увек је говорио за савезну установу од изузетног значаја. Као хроничар свог времена сведок је државних, политичких и друштвених збивања ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ и Државне заједнице СЦГ.

### 3. ДЕЛАТНОСТ ТВОРЦА

На територији Југославије, у периоду пре Другог светског рата, није постојала систематска производња информативних материјала, као ни развијена кинематографија. Нова држава, с новим државним уређењем, одмах по завршетку рата, у склопу идеолошких премиса и у развоју културне политике, доделила је производњи, дистрибуцији и приказивању информативно-пропагандних филмова значајну функцију. Сходно томе, убрзано је радила на оспособљавању и обезбеђивању свих потребних ресурса, у нимало погодним условима. Тако је одмах формулисана, а онда постепено и спроведена замисао да се укупна домаћа кинематографија и организационо раздвоји на два сектора – сектор производње играних филмова и сектор производње информативног филмског материјала, оба под директним утицајем државе и као два одвојена државна предузећа, на федеративном, савезном нивоу и на нивоу република. Уједно је покренуто и питање прикупљања и чувања филмског материјала, што је резултирало и оснивањем и радом установа, у периоду 1945–1952. година. У Уредби о „Филмским новостима” стоји да имају за задатак да снимају, прикупљају и архивирају информативне филмове и други информативни материјал. Основну делатност чини производња филмских информација и материјала, а по свом садржају он обухвата обавештавање домаће и иностране јавности и наших грађана о политичком, привредном, културном и другим областима живота и развоја. У циљу остваривања своје делатности, „Филмске новости”, поред производње недељног филмског журнала и других филмова прикупљају, систематизују и чувају филмску документацију.

Из досадашњег излагања, видљиво је да је производња информативних филмских материјала била монополисана, а да су се тим послом, све до појаве ТВ станица, бавиле искључиво „Филмске новости”. Међутим, оне су се, иако не у потпуности формално (изостанак појма „чување” у статусном акту), стварно понашале и као филмски архив за ту врсту филмова. Та разлика између нормативног и стварног (или недовољно, непрецизно дефинисаних функција), барем у институционалној мрежи на савезном нивоу, одавно је уочена и представљала је посебно питање у функционисању Архива Југославије. У добром делу

свог рада и постојања, имале су јединствен општи значај и друштвени положај (у производњи посебног филмског материјала) и суштински су изузетно важан творац. Јединствене су и по томе што су вршиле и врше функцију филмског архива за информативне филмске материјале за читаво подручје бивше Југославије, све до њеног распада. Дакле, то је институција, чија архивска грађа заслужује да буде третирана као културно добро од највећег значаја.

#### 4. ПИТАЊЕ КОНТИНУИТЕТА

„Филмске новости” имају непрекинут континуитет у основној делатности, а централна тачка је производња филмских информативних материјала, делатности од посебног културног, научног и друштвеног значаја. На тему континуитета, писали смо у раду под насловом: „Архив Филмских новости”, који је објављен у Зборнику радова са саветовања у Раденцима, одржаном 2008. године<sup>12</sup> те ћемо овде цитирати део рада: „А шта ту може да каже архивистика? Прелиминарна анализа указује, да се у случају „Филмских новости”, барем када се ради о историјату ствараоца, изузетно пажљиво морају проучити питања различитих КОНТИНУИТЕТА. Евидентно је, да по укупној грађи, писаној и забележеној на филмској траци, која је у поседу „Филмских новости”, има основа да се говори о ПОСЛОВНОМ КОНТИНУИТЕТУ свих институција и њихових делова, током чијег постојања и деловања је настајао тај документарни материјал. Такође је могуће, по садашњим сазнањима, постулирати тезу да је присутан и ПЕРСОНАЛНИ КОНТИНУИТЕТ. И шта нам на крају остаје? Континуитет који је најчешће тај који одлучује о дефинисању фонда, а то је АДМИНИСТРАТИВНИ КОНТИНУИТЕТ. На тој тачки, већ површни увиди указују да имамо више различитих твораца (нпр. Државно филмско предузеће, „Авала филм» и „Звезда филм»). Како онда дефинисати и шта радити са архивском грађом коју поседују „Филмске новости”? Да ли прибећи некој врсти разграничења или је не дирати и оставити је као једну целину? За прву опцију би вероватно пледирали „ортодоксни” архивисти, по аналогији са праксом (а, једно време и са правилом струке) да се основне књиге евиденције, коју је каснији творац наставио да користи, раскориче и да се сваком прикључи по парче, па чак када је евидентно да између њих није дошло до стварног прекида, већ само до промене назива. „Неортодоксна” архивистика, која није спремна на компромисе, али

---

<sup>12</sup> Филмске новости, Радмила Недељковић 2008 (видети: [http://mail.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf\\_datoteke/Radenci2008/Vujovi\\_in\\_oki\\_2008.pdf](http://mail.pokarh-mb.si/fileadmin/www.pokarh-mb.si/pdf_datoteke/Radenci2008/Vujovi_in_oki_2008.pdf)),

која уважава „чињенице живота“, свакако мора да иде другим путем – путем јасног разликовања и навођења свих неопходних елемената, али не и путем ФИЗИЧКОГ РАЗГРАНИЧЕЊА, а посебно не у случају грађе која се чува у „Филмским новостима“...

## 5. ДОКУМЕНТАРНИ МАТЕРИЈАЛ И АРХИВСКА ГРАЂА

Према расположивим подацима, „Филмске новости“ поседују документарни материјал – филмски и пратећи штампани материјал, који је настао у продукцији творца или је прикупљен из различитих извора, почевши од 1918. године у количини од:

- 54.980 кутија тј. 15.714,671.16 милиона дужних метара запаљиве и незапаљиве 35 мм и 16 мм филмске траке,
- 20 метара видео касета, и
- 100 метара штампаног материјала.

Филмске новости поседују филмски материјал који су у ратном периоду 1941–1945. снимили инострани филмски ствараоци (FOX, MGM, LUCE), Независна држава Хрватска и материјале друге провенијенције, који су заплешени у завршним операцијама за ослобођење земље, као и филмске материјале који су добијени разменом са иностранством (стране репортаже) у периоду од 1956. године па надаље.

Погледајмо прво које су врсте филмских производа настале, током времена, у продукцији „Филмских новости“. Кажемо, током времена, јер се лепеза производа постепено ширила. У питању су следеће врсте филмског материјала:

1. „Филмске новости“ – недељне филмске новине, журнари. Прва два завршена и приказана издања имала су назив „Наша филмска хроника“ јануар–март 1945. године, да би се од априла 1945. год. појавио коначни назив „Филмске новости“. До 1988. године (када је престала производња), укупно је снимљено 2.311 бројева.
2. Ванредни бројеви „Филмских новости“
3. „Кроз цео свет“ – прегледи
4. „Месечни прегледи“
5. Документарни и информативно-пропагандни филмови
6. Филмови које су „Филмске новости“ снимале за потребе појединих несврстаних и других земаља.

Количински гледано, највећи део филмског материјала чине журнари и ванредни бројеви, а затим стране репортаже добијене разменом. Посебну целину филмског материјала чине тзв. „одложене сторије“ или

„Филмски остаци” тј. материјал који није, из ових или оних разлога, умонтиран у коначне верзије производа. Тај материјал изузетно је интересантан, посебно материјал који није монтиран по уредничким одлукама, које су доношене из дневно-политичких и сличних разлога, дакле, материјали који, у моменту настанка, нису издражали цензуру (и ауто-цензуру)! Овде скрећемо пажњу на ту занимљиву чињеницу, а то је да се негативно вредновање документарног материјала у моменту његовог настанка, протоком времена, може потпуно променити, и то у накнадној валоризацији, која је лишена бремена времена и судова који су важили у време настајања.

У протеклом периоду снимљени су најзачајнији догађаји у свим областима живота и развоја СФРЈ. Посебну дагоценост представља филмски материјал о животу, раду и политичком деловању Јосипа Броза Тита. Сниматељи су забележили знатан део њихових државничких активности. Стога се може рећи да „Филмске новости”, по свом историјском и политичком значају, представљају непроцењиву вредност, односно приказују делом историју од 1945. године па до данас, укључујући и личност Јосипа Броза Тита као неодвојиви део те историје.

Крајем 80-их година прошлог века, када долази до великих и болних промена, прелази се са филмске на видео технику. Поред престанка рада на журналима, започиње формирање видео архива, креирају се појединачни прилози, документарни и наменски филмови и комерцијална ВХС издања. Писани тј. штампани документарни материјал обухвата две групе материјала и то документарни материјал из основне и пратеће делатности, до сада називан регистртурски, који је настао у обављању пословних активности институције и документарни материјал који је непосредно везан за журнале и друге продукцијске облике (синопсиси, сценарија и сл.). Познато је да „Филмске новости” имају богат филмски архив, а мање је позната чињеница да се ту налази и чува обимна писана документација о настанку наше кинематографије. Аутентични списи писма, реферати, решења, извештаји и одлуке из периода 1944–1951 бацају целовито светло на историјат наше кинематографије.

Са становишта заштите и свих облика коришћења филмског материјала, као последица технологије израде одређених филмских производа, настајале су и чувају се следеће филмске траке:

1. негатив (негатив слике)
2. дубл негатив,
3. дубл позитив (лаванд),
4. радне копије,
5. тонске копије,

6. негатив остаци и
7. позитив остаци.

У овој скали, негативи и дубл негативи су најзначајнији и требало би да имају посебан третман у заштити, одржавању и коришћењу, аналогно ономе који имају оригинали писани, штампани и куцани материјали.

## 6. СМЕШТАЈ

Наведена архивска грађа и регистратурски материја чувају се у пословној згради „Филмских новости” на Булевару војводе Мишића 39 а, у Београду. Од усељења у пословни простор, зграду, где им је и сада седиште, имале су низ проблема у обезбеђивању услова за смештај и чување свих врста материјала који поседују. То се, пре свега, односи на локацију објекта који је у зони подложној плављењу, тако да су забележени бројни случајеви привременог измештања материјала на више спратове, како би се он сачувао од оштећења. И уопште, питање смештаја и чувања је изузетно сложен и захтеван процес (па и финансијски), посебно када се ради о филмском материјалу, јер су мере и видови техничке и других облика заштите, условљени карактеристикама носиоца записа.

Филмски материјал (незапаливе траке) чува се у подрумским просторијама зграде која је наменски грађена и у којој је седиште „Филмских новости”. Филмови са запаљивим тракама, по изјавама одговорних радника, чувају се у наменском објекту (бункеру) који се налази у Филмском граду у Кошутњаку а мањи део је предат на чување Југословенској кинотеци. Видео документација потиче из периода 1990–2005. година и чува се у наменски адаптираној просторији, и у потпуности заштићена од оштећења, уништења и нестајања. У радним просторијама, у добрим смештајним условима, чувају се текстови снимљених филмова, евиденције о текстовима и филмовима у облику картотеке као и штампани материјал настао радом правних, општих и рачуноводствено-финансијских послова. По свим сазнањима, „Филмске новости” успевае су да, и поред низа неповољних околности, сачувају драгоцен материјал којим располажу и да се позабаве свим претпоставкама за његово ефикасно коришћење, уз коришћење одговарајућих технологија, укључујући и информатичке.

Крајем 20. века, који је обележен процесом распада СФРЈ, изван „Филмских новости” и других специјализованих архивских установа на савезном нивоу (нпр. Архив Јосипа Броза), у циљу очувања архивских фондова тих установа, траже се могућности неке врсте обједињавања

или стављања тих фондова под јединствени надзор. У оптицају је била и идеја да се филмски фонд „Филмских новости” повери на чување Архиву Југославије, али се од те, наоко примамљиве идеје, убрзо одустало, јер се показало да је неизводљива и у крајњој линији, непродуктивна. Зашто ово наводимо? Зато што је тада дотакнуто једно друго, кључно питање, а то је коришћење филмске архивске грађе. Уколико би се коришћење пренело на неку другу институцију, то би, између осталог, битно утицало на ограничавање текућег рада „Филмских новости”, па и до знатног умањења прихода које су оне до тада црпеле из тог извора. С друге стране, онај ко би преузео бригу о коришћењу, уједно би морао да се позабави и свим аспектима чувања филмског материјала, морао би да располаже специјалним знањима, простором, опремом, кадровским и другим ресурсима.

## 7. ПРИМЕНА КРИТЕРИЈУМА ЗА ВАЛОРИЗАЦИЈУ

Валоризација архивске грађе представља најсложенији и најодговорнији задатак архивистике. Специфичности своје делатности, надлежности и рада институције као и специфичности докумената који настају, периода у коме су настали, упућују нас на велику опрезност и одговорност при коначним опредељењима шта сачувати а шта уништити. У поступку валоризације документарног материјала, домаћа архивистика је већ установила одређене критеријуме, унутар којих ћемо се овде посебно позабавити – тзв. „унутрашњим” критеријумима и њиховом применом у случају творца о коме је реч. Од тих критеријума, у овом случају су незаобилазни, односно суштински најважнији:

- а) општи значај и друштвени положај творца грађе, уз сагледавање његове формалне или суштинске важности;
- б) делатност творца грађе;
- в) значај садржине архивске грађе.

Информативно-пропагандни филмски материјал, који чини највећи део фонда, а који су настали редовном делатношћу ове савезне установе јавног информисања, као и други филмски материјали (документарни и рекламни филмови, филмови и филмске информације добијене по основу размене са иностранством или по другим основама), представљају по свом историјском и политичком значају непроцењиву вредност и значајан извор за обављање информативно-пропагандне, као и културно-просветне делатности а битни су и за научно-истраживачке сврхе.

„Филмске новости” су енциклопедија свакодневног живота током пет–шест деценија. Нема области коју нису додирнуле и приказале: од политичког живота (коме је из пропагандних разлога давана предност), обнове и изградње земље, отварање нових индустријских капацитета, освајање нових производа, културе и спорта, до важних и занимљивих збивања ван граница наше земље. Њихови сниматељи пратили су југословенске државнике на њиховим путовањима по иностранству, снимали успехе наших спортских репрезентативаца, снимали и слали репортаже из свих делова света, посебно из неких земаља захваћених ратовима (на пример Алжир). У оквиру међународне размене са установама исте врсте у свету су, преко својих сторија о Југославији, извештавале свет о нашој земљи и играле активну улогу у „Међународном удружењу филмских новости” (INA – International Newsreel Assosiation)”.

У сарадњи са Архивом Југославије, као надлежном архивском установом до 2006. године, донеле су Листу категорија регистратурског материјала са роковима чувања, на коју је Архив Југославије дао сагласност 17. децембра 1976. године. У Листи су под насловом ДОКУМЕНТАЦИЈА – ФИЛМСКИ АРХИВ, све врсте филмских производа и других филмских материјала „Филмских новости”, категорисани су ТРАЈНИМ роковима чувања, тако да никаво издавање ради уништења филмских трака није могуће. Трајно се чува сваки снимљени метар филмске траке (негатив, дубл, позитив, позитив магнетофонске траке и негатив остатке у црно-белој и колор траци). Такође трајним роковима чувања категорисан је и пратећи штампани материјал – каталози. Документација настала сарадњом с међународним удружењима такође је категорисана трајним роковима чувања, као и записници Редакције. Сагласност Архива Југославије на измене оперативних рокова чувања Листе категорија регистратурског материјала дате су 20. септембра 1988. године у делу листе „ФИНАНСИЈСКО-МАТЕРИЈАЛНО ПОСЛОВАЊЕ”.

„Филмске новости” су у више наврата, по прописаном поступку, вршиле издавање безвредног регистратурског материјала ради уништења и то из писаног дела (правних, општих и финансијско-рачуноводствена документација).

Radmila NEDELJKOVIĆ

VALORIZATION OF CURRENT RECORDS AND ARCHIVE  
MATERIALS OF THE "MOVIE NEWS"

Summary

This paper deals with evaluation of current records and archive materials of the "Movie News", whose main focus is the information and materials on the production of movies, which by its content involves informing the local and international public about political, economic, cultural, and other spheres of life, as well as on the development of Yugoslavia. In order to exercise its regular activities, "Movie News" – in addition to the production of a weekly journal about filming and other movies – collectes, systematizes and keeps the film documentation of the Kingdom of Yugoslavia to the present day. Film material, along with the accompanying printed materials (paintings, texts, scripts) of "Movie News" is, in the present day, evaluated as archive material, i.e. as the cultural heritage of general interest, which is invaluable for studying the history of Yugoslavia, the State Union of Serbia and Montenegro, and the Republic of Serbia

During the process of valorization of current records and archival materials of "Movie News", a number of issues and dilemmas facing the archivist employed at this job have been opened up. Reviews the history and status changes actually openend up new questions. The article conveys the experience of the Archives of Yugoslavia on the protection of archive material and valorisation of documentary material belonging to "Movie News".